

Johannes Jørgensen som prosadigter – med særligt henblik på *Isblomster*

Af Ove Kreisberg

Johannes Jørgensen som prosadigter! Prosadigter? Jeg har ikke kunnet finde ordet i nogen ordbog. Min definition: en prosadigter er én der skriver digte i prosa.

Hvad er så digte i prosa eller prosadigte? De fleste der bruger betegnelsen prosadigt, tænker på J.P. Jacobsens, Johannes V. Jensens og modernismens frie vers (frie for strofens regelmæssige metrum og enderim) eller de tænker på 1970'ernes knækprosa.

Digtet i prosa eller prosadigtet i ordets oprindelige betydning, som Baudelaire knæsatte, er kendetegnet ved at det ligner lyrik, bortset fra det ikke har lyrikkens verselinjer. Prosadigtets tekst kører som romanens eller novellens tekst helt ud til bogsidens faste højremargin, men prosadigtet ligner ellers lyrikken på grund af et koncentreret og fortættet sprog, brug af billeder, stiltræk som assonans (klangvirkning, der fremkaldes ved at to trykstærke stavelser indeholder den samme eller en lignende vokallyd), allitteration (bogstavrim), gentagelser og kontraster, et lyrisk jeg, rytmisk sprog, lydlige effekter, musikalsk velklang.

Digtet i prosa blev introduceret i Danmark i tidsskriftet *Ny Jord* i 1889, hvor Johannes Marer havde oversat 21 stykker af Baudelaire fra den posthume samling *Petits Poèmes en prose* fra 1869. Baudelaire har i stor udstrækning fået æren for at have opfundet den nye form eller genre. Men Baudelaire nævner selv i sit forord Aloysius Bertrand som sit forbillede og inspirationsgrundlag.

Aloysius Bertrands prosadigte fra Gaspard de la Nuits (hans pseudonym) *Fantasier i Rembrandts og Callots Manér* blev udgivet posthumt i 1842. Johannes Jørgensen har oversat et af dem, ”*Maaneskinnet*”, trykt i samlingen *Fremmed Frugt* fra 1945.

Baudelaire definerer prosadigtet sådan: ”Hvem af os har ikke i ærgerrige stunder drømt om et mirakel, en poetisk prosa, musikalsk uden rytme og uden rim; blød nok og fast nok til at kunne formes efter sjælens lyriske svingninger, drømmeriets bølgebevægelser og bevidsthedens spring.”

Baudelaire får følge af Stéphane Mallarmé. Den unge Johannes Jørgensen skriver om dem begge. Om Mallarmés prosadigte skriver han (i essayet i *Tilskueren*, august 1893): ”De er – ifølge Huysmans' Udtryk ”Romaner, fortættede til en Side eller to”. Der løsner sig fra dem som et helt Menneskelivs Længsel og Tungvind, Lykke og Smerte, Minder og Haab. De er mere Bekendelser end noget andet af Mallarmés Værker.”

Det er måske først og fremmest Huysmans, som har inspireret Johannes Jørgensen til at interessere sig for prosadigtet. I sin roman *Mod Strømmen* (*A Rebours*) skriver Huysmans bl.a. om Mallarmés prosadigte: de ”blev anset som mesterværker blandt prosadigte, for de forenede en stil, som var så strålende

organiseret, at den vuggede én til ro af sig selv, som en melankolsk besværgelse, en berusende melodi, med uimodståelige suggestive tanker og med pulsslagen til et følsomt væsen, som med skælvende nerver vibrerer med en intensitet, som gennemtrænger og fylder én med smertefuld ekstase.

Af alle litterære former var prosadigtet des Esseintes' foretrukne genre.” (...) ”Kort sagt repræsenterede prosadigtet for des Esseintes selve kernen, litteraturens grundessens, kunstens livseliksir.”

Johannes Jørgensen introducerer de franske digtere for et dansk publikum – i forlængelse af og i opposition til Georg Brandes – og han oversætter dem, i aviser, i tidsskrifter, i *Taarnet*, samtidig med at han begynder at skrive sine egne prosadigte.

1889 er også det år, da Johannes Jørgensen for alvor starter sin journalistiske løbebane med ansættelsen på Ernst Brandes' *Kjøbenhavns Børstidende*. ”Fra Foråret 1890 til Foråret 1892 skrev Johannes Jørgensen af poetiske Arbejder næsten udelukkende Prosadigte”, skriver Emil Frederiksen i *Johannes Jørgensens Ungdom*. Han begyndte ”at skrive Stemningsbilleder i Prosa, Dagbogsblade, der placeredes i Avisen. Saadanne smaa Prosastykker kom paa Mode i københavnsk Presse i disse Aar; de blev til en journalistisk Genre: naturlyriske Causerier om Aarstidernes Ytringer paa Jorden og i Hjerterne; og de blev til en poetisk Genre: Prosadigtet.” Så vidt Emil Frederiksen (JJU, p. 178).

Jørgensen samler prosadigtene i digtsamlingen *Stemninger* fra 1892. Senere litteraturforskning og -formidling har valgt at betragte dem mere som kortprosattekster end som digte i prosa.

Ikke alle Jørgensens forfatterkolleger var lige imponerede. Sophus Claussen kalder maneren for ”stiliserede Vejrberetninger”, og Knut Hamsun parodierer Jørgensens prosadigte i sin roman fra 1893 *Ny Jord*. Jørgensens *alter ego* er her digteren Øien, som excellerer i prosadigte, så meget, at en anden af bogens centrale personer siger om ham: ”Han er aldeles uutholdelig den mand med sine prosadikte”, og taler om ”Øiens poesi som en ganske almindelig Baudelaireesk hjærnebetændelse”.

Betegnelserne prosadigt og prosalyrik bruges ofte i flæng. Men der er forskel. Også her er det vigtigt at skelne. Hvor prosadigtet kan afgrænses og defineres, er prosalyrisk et meget bredt og næsten altomfattende begreb der kan henvise til en enkelt sætning eller til en hel roman.

Der er megen prosalyrik i Johannes Jørgensens produktion. Det ville være en let og taknemmelig opgave at uddrage mange passager fra *Mit Livs Legende*, fra helgenbiografierne, rejsebøgerne og romanerne og på den måde komponere en samling af prosalyriske tekster.

Hvad f.eks. med denne tilfældige passage fra *Mit Livs Legende* – som så ofte et notat fra dagbogen: ”Akaciernes Blade staa sort og skarpt mod Aftenhimlen som paa et Billed af Leonardo. Fiesoles Kloster tegner sine Cypresser mod Aftenens Guldluft.

Og nede i Dalen lyser Firenzes elektriske Lamper, sølvblanke i den violette Skumring, og Arno skinner ud gennem Landet som Stykker af blegrødt Glas. Ude bag Bjærgene gløder, brænder Aftenrøden, men højt oppe over det næsten løvløse Lysthus skinner den første Stjerne som en Julestjerne. Og jeg hører Børnene i Fiesole lege, mens jeg sidder og skriver dette, ensom, ved et køligt Stenbord, i Tasmørket.” (Afslutningen på 1. kapitel i fjerde bog *Det usyrede Brød*).

Der er mange sansekvaliteter i denne tekst – først og fremmest knyttet til synet. Men typisk for Jørgensen klinger stykket ud i en sætning, som bevæger sig fra en fjern lyd til en nær følesansning af kølighed og endelig til en opgåen i det afsluttende ord, Tasmørket, som i sig rummer alle sansekvaliteterne, og repræsenterer jeg'ets sammensmeltning med omgivelserne i overgangssituationen mellem dag og nat. Eller man kan - som Glyn Jones tage et stykke fra *Den hellige Birgitta af Vadstena* og se det som et prosadigt med melodiose og lyriske udtryk, ”fulde af varsom allitteration og med en varsom og elegant anvendelse af vokaler”, som han skriver i artiklen *Nogle personlige aspekter af Johannes Jørgensens prosaværker*. Eller tag den nærmest hymniske afslutning med dens ekstatiske begejstring i *Den hellige Katerina af Siena*, hvor helgenindens hoved kommer tilbage til Siena i et triumftog af en procession og med Johannes Jørgensen som ordækvilibristisk rapporterende tilskuer på sidelinjen.

Isblomster

Isblomster har en eksklusiv særstilling i forfatterskabet, idet den skiller sig ud ved at være en autonom, komponeret samling af tekster, som Johannes Jørgensen selv har givet betegnelsen: digte i prosa.

Han tager med *Isblomster, Tolv Digte i Prosa* i 1926 skridtet fuldt ud, hvilket han ikke gjorde i 1892 med *Stemninger*, som var en blandet samling af digte i bunden form - med fast metrum og enderim - og prosadigte af forskellig længde og kvalitet og uden noget samlende midtpunkt. Vi skal til Norge for i 1890'erne i Norden at finde en samling prosadigte: Vilhelm Krag's *Nat* er fra samme år som *Stemninger*.

Isblomster er måske den mindste bog i dansk litteratur. 48 paginerede sider, hvor en fuld trykside kun rummer lidt over 800 enheder. I alt tolv prosadigte, hvor hvert i gennemsnit er på en normalsides størrelse.

Ni ud af de tolv digte i prosa har et ”jeg” som oplevende, registrerende centrum. Der er i alle disse tekster indbygget en modsætning mellem det barnlige jeg, der oplever, og det voksne jeg, der mindes, arrangerer, tolker og reflekterer. Bogens foranstillede motto af Søren Kierkegaard angiver, at det handler om erindringer. ”At leve i Erindringen er det fuldendteste Liv, der lader sig tænke. Erindringen mætter rigeligere end al Virkelighed, og den har en Tryghed, som ingen Virkelighed ejer.”

Den første tekst, titelstykket *Isblomster* angiver den bagvedliggende, reelle skrivesituation, forfatteren i Assisi: ”Der var Isblomster paa min Rude, da jeg vaagnede imorges ...” Efter at denne indledende iagttagelse har dannet afsæt for en generel erindrende beskrivelse af snevintre i Assisi, etableres forbindelsen til samlingens centrale erindringsstof, barndommen i Svendborg, via en sansning: ”...Og Vaskevandet er isnende.../Hurtig klæder jeg mig paa – som man klædte sig paa en Vintermorgen hjemme i Svendborg”.

Så er tekstens jeg og læseren tilbage i Svendborg i 1870'erne, hvor kulden var slem om vinteren, og hvor den varme tryghed, som den buldrende kakkelovn, Onkel Jørgens højtlesning og ”Moders og Marens Strikkepinde” skabte om aftenen, dannede baggrund for den unge Johannes' oplevelser ved vinduesruden bag rullegardinet. Mens isblomsterne på sovekammervinduet er ”som en Aladdins Have – Palmer af Sølv bag Palmer af Sølv, Palmer af Perlemor bag Palmer af Perlemor”, åbner stuevinduet for andre oplevelser, når man som Johannes er i besiddelse af en ”Enesteskilling”. Den kan nemlig, efter at være blevet varmet på kakkelovnen, forsigtigt blive holdt ”et ?jeblik ind mod den isgroede Rude”, så der fremkommer et lille, klart kighul, hvorigennem den nysgerrige dreng kan iagttage sporene af dagens trafik i sneen og opleve en hestetrukken, klokkespils-klingrende kane svinge om hjørnet. Den ”fine Befordring” er, får vi at vide i et effektfuldt, afsluttende replikskifte mellem mor og søn, nok ”dem fra Hvidkilde”, herregården, hvor Onkel Jørgen var huslærer en periode. Dermed er et socialt hierarki ridset op.

Teksten rummer indirekte en hel æstetik. Verden kan opleves og beskrives på tre grundlæggende forskellige måder. Når vinduet til omverdenen er dækket af isblomster, ser vi verden som en fortryllet eventyrlig Aladdins have med en palmeskov, der glitrer af sølv, perlemor og diamanter. Når isblomsterne smelter dannes der ”klar Is, hvorigennem man kunde se ud som gennem ujævnt Glas og sé Folk gaa fordrejede forbi”. Når isen er smeltet helt bort, takket være Enesteskillingens varme, og glasset er helt klart, ser man verden som den er med dens lys og farver.

Og i æstetikken ligger indkapslet en etik eller livsanskuelse: drømmen må opgives, for at virkeligheden kan blive synlig.

Spørgsmålet må være: i hvilken forstand en sådan tekst er at betragte som et prosadigt? En analyse af de stilistiske virkemidler kan være en vej til svaret.

Jeg fremhæver tre dominerende stiltræk: vokalers lydmaleri, allitteration (bogstavrim) og gentagelse. Der er megen velklang i teksten. Dansk er et af verdens vokalrigeste sprog. Allerede i tekstens første sætning kan vi iagttage, hvordan Johannes Jørgensen udnytter vokalerne musikalitet: ”Der var Isblomster paa min Rude, da jeg vaagnede imorges ...” - næsten alle vokaler er sat i spil i denne optakt; kun y og ø er ikke medtaget.

Allitteration og gentagelse er flittigt brugte virkemidler – og i et af tekstens højdepunkter har vi dem begge: ”Palmer af Sølv bag Palmer af Sølv, Palmer af Perlemor bag Palmer af Perlemor”. Gentagelserne her er godt forberedt, idet vi

forinden gennem gentagelse har fået at vide, at ”man gik i Seng i Kulde og stod op i endnu mere Kulde”, og at isblomsterne for hver nat groede ”tættere og tættere”.

Prosadigtene er alle – på nær ét – angiveligt erindringer fra barndommen i provinsbyen Svendborg. De centrale skikkelser: pigen i huset *Maren*, Onkel Jørgen, moderen, en fjernere far og en endnu fjernere farfar får hver sit prosadigt.

Samlingens erindringsglimt spænder i tid fra en Johannes, der er så lille, at han bliver fulgt, når han skal på besøg hos farfar eller hos Onkel Jørgen, over den seksårige, der oplever sit livs første *Beatrice*, i prosadigtet med denne titel, og videre til den nysgerrige og ængstelige skoledreng i før-puberteten i bl.a. *Ravkorset*, for at ende med studenten, der søger ud i sommernatten.

Teksterne udfolder årets og døgnets tider, fra indledningsstykkets vinterfrostklingrende aften, over afslutningens milde martsdag, hvor faderen sætter sig ved *Vinstokken* i solen, til den hede sommerdags spadseretur hen ad markstien på vej til Onkel Jørgen i *Morgenskoene*, til den sene aftenstund i tordenvejr i ”*Et Herrens Vejr ...*”, og endelig til studenten, der begiver sig ud i sommernattens kogleri i *Maaneskinnet*. Det er vinter, forår og sommer, men ikke efterår i denne bog. Vi er i disse prosadigte langt fra Baudelaire og storbyen Paris og langt fra de våde frederiksbergske villaveje.

Samlingens kompositionsprincip er ikke kronologisk – snarere kunne man måske kalde det analogisk, idet teksterne uddyber, supplerer og kommenterer hinanden parvis og i grupper på tre eller fire, i direkte forlængelse eller på kryds og tværs, alt efter tolkende synsvinkel, i overensstemmelse, lighed, vekselvirkning, symmetri, korrespondence.

Isblomster er så godt som ikke nævnt i litteraturen om Johannes Jørgensen. Det kan være fristende at læse samlingen af prosadigte som et kildekrift til Johannes Jørgensens biografi. Men at vi har med fiktive tekster at gøre og ikke med tro virkelighedsgengivelse, kan *Ravkorset* illustrere.

Ravkorset er samlingens næstsidste tekst og den sidste, hvor jeg-personen optræder. Den tager sit udgangspunkt i et hjørne af Realskolens legeplads. Drengen – der er tretten-fjorten år – står nu dernede i hjørnet og iagttager en ildebrand længere borte. Byen er ”bleven opskræmt af Brandklokkens Klemten og Brandhornenes Tuden. Der er stor Ildløs – Wiggers' Fabrik brænder”. Drengen gribes af rædsel, fordi han forestiller sig, at ”Ilden vil brede sig uhjælpeligt, fortære Hus efter Hus deromme i Fruestræde – den vil naa ogsaa vort Hus og lægge det i Aske ...”.

Han har hele sin barndom været bange ”for at vort Hus skulde brænde”. Han har været pint af frygt og været fortvivlet som tolvaarig på sommerferie ved Nyborg ved tanken om, at huset i Svendborg var gået op i luer. Den aktuelle ildløs gør fantasierne og forestillingerne til en realistisk og overhængende trussel.

”Men nu var den truende Fare der virkelig – kun nogle faa Steder borte fra os rasede Ilden; hvordan afvende Faren, hvordan komme dem derhjemme til Hjælp – Moder, mine Søstre, min lille Broder ...? Der er kun ét Middel: *Bøn*.”

Og Johannes beder ”inderligt, tryglende”. Han har lært i religionstimen hos

den fromme Hr. Caspersen, at troen kan flytte bjerge. ”Aa, jeg har Tro – jeg har den Tro, der flytter Bjerge, synes jeg. Jeg beder, beder – og for at hjælpe paa min Bøn og give den mere Kraft, tager jeg et lille Ravkors frem, som jeg har tiltusket mig af min ældste Søster”. Han løfter korset mod ildebranden, ”og er saa højtidelig derved – thi nu vil Ilden slukkes ... For jeg tror, jeg tror, af hele mit lille Hjærte tror jeg...”, og gør korsets tegn over den brændende fabrik - ”ganske som Pastor Prip gør i Kirken, før Altergangen”.

Efter et par sekunder sænker han korset ”og holder op at bede. Thi Wiggers' Fabrik bliver ved at brænde – og brænder ned til Grunden. Og om Aftenen giver jeg min Søster det lille Ravkors tilbage.”

Teksten ligner en barndomserindring – og er også blevet brugt sådan i biografien om Johannes Jørgensen af Teddy Petersen, idet han imod tekstens udsagn gør drengen til 7-årig.

Teksten ligner også en drøm. Situationsbilledet er ikke helt plausibelt med Johannes stående alene nede i hjørnet ved plankeværket ind til Frøken Silfverbergs have. Hvorfor er han der helt alene, hvor er alle de andre?

Han har – prøver teksten at overbevise os om - i den korte panikagtige situation, da branden opdages, nået at tænke på Assurancen og konsekvenserne for fabrikkens arbejdere, og på at ”det hedder sig, at Sprøjterne ikke duer, at Slangerne er utætte og ikke holder Vand”.

Det er imidlertid tolkningen af teksten som virkelighedstro barndomserindring, der ikke holder vand. Wiggers' Klædefabrik brændte tre gange, i 1874, 1896 og 1897.

Ved den første brand i 1874 var Johannes syv år, og ved de to sidste var han tæt på de tredive. Konklusionen må være den enkle, at teksten er ren fiktion – omend med virkeligheden som tydelig inspirationsbaggrund. Teksten er et drømmebillede – et mareridt om man vil – skrevet af den voksne, modne forfatter med bagklogskaben, der kaster lys ikke bare over brandpolicer og arbejderes livsvilkår, men først og fremmest over troens og tvivlens stadier.

Tro og tvivl, virkelighed og drøm er – sammen med naturen og seksualiteten - de centrale omdrejningspunkter alle prosadigtene skjult eller åbenlyst forholder sig til og belyser. At ildebranden også er et billede på seksualiteten, skal jeg ikke komme nærmere ind på her.

Den tekst, der mest direkte tematiserer seksualiteten er bogens tredje tekst *Maaneskinnet*. Vi er i Svendborg i huset i Fruestræde, hvor det tredje trappetrin knirker. Det er sen aften, og studenten lister sig ud i måneskinnet med ”sin hvide Studenterhue og sin Stok”. Hvid er den dominerende farve i teksten. Måneskinnet rinder ”hvidt som Mælk” ned ad den snævre gade. Studenten vandrer gennem de øde gader ”halvt i det skarpe, hvide Lys, halvt i stærk, sort Skygge” og ”en hvid Mølle staar derude paa Bakken”.

Modsætningen er det centrale stiltræk i denne tekst. Modsætningerne er mellem *lys* og *skygge*, mellem *inde* i ”de klumre Sovekamre”, og *ude* i

sommernattens månelys, mellem *dagens* fornuftige og livsopholdende gøremål og *nattens* drømmerier, mellem moderens *ængstelse*, for hvilke veje sønnen nu kunne finde på at vandre, og sønnens *natteberusede følelse*, mellem *by*, ”de smaa, lave Huse”, og *land*, ”den dugvaade Sommernat, den maanelyse Drømmenat, den mosedisede Elverlandsnat”, hvor studenten går ”fri og ung og *fattig*”, men med natten ”for sig og om sig som sit *Kongerige*”.

Selv om skildringen af studentens nattevandring er skrevet i nutid, lægger teksten ikke skjul på, at der er tale om en erindring, et tilbageblik. Det fremgår af indledningens ”Det gamle Sommernatsmaaneskin, naar Lygterne ikke blev tændte...”, og det indlagte spørgsmål: ”Var der en Moders Blik, som ængsteligt fulgte Sønnen (...)?” med tilhørende svar: ”Aa Moder, du havde ingen Grund til at ængstes”. Den direkte henvendelse til et du, apostrofen, er også et af de stiltræk, der karakteriserer prosadigtet.

Fra moderens ængstelse for studenten går bevægelsen nu i bogens fjerde tekst ”*Drømmenes Kyst den lyse*” ... til moderens ”*Drømmestunder*” med barnet på skødet i mørkningen om vinteren. Den korte tekst uddyber billedet af stuen i hjemmet. Vi ser ”Lygtelyset ude fra Gaden tegne Vindueskarmens Blomster og Gardinets Frynser i Skyggerids paa Loftet” og ”Ildskæret fra Kakkellovnen danse sin lydløse Dans hen over det olierede Gulv”. Og vi hører ”Lyden af Kokes, der skrider sammen i Ovn, og en Butiksklokkes gnældren ude fra Gaden”. Moderen nyrer for barnet sin ”Yndlingssang fra Ungpige-Aarene – den gamle Sang om ”*Drømmenes Kyst den lyse*”, hvorhen Livets onde Vejr og barske Bølgeslag aldrig kan naa ...”

Billedet af stuen er karakteriseret ved modsætningen lys-skygge, hvor det er skyggerne som er i fokus. Koksene i kakkellovnen ”skrider sammen”, og butiksklokken klemmer ikke lystigt, den lyder som en ”gnældren”. Det billede, der tegnes, er måske nok på overfladen idyllisk, men det har sorte, tragiske undertoner af konflikt, undergang, forfald.

Som i *Maaneskinnet* taler sønnen direkte til moderen. Hele teksten er i du-form. Formen skærper både afstanden og samhørigheden mellem moder og søn. ”Selv havde du jo ogsaa haft dine *Drømmedage*, Moder – dine *Drømmestunder* ...” Forskellen på mor og søn er, at han drømmer i måneskinnet, i sommernatten, ude i naturen. Hun drømmer i skæret fra gadelygterne og koksene i ovnen vinteraftener inde i den stille og lune stue. Ligheden er, at for dem begge er naturen genstanden for deres drømmerier, for sønnen i dens konkrete form, for moderen i dens billedlige. Sønnen har fået drømmene i arv af moderen. Og både hans og moderens drømme accepteres – selv om den underliggende eskapisme fra virkeligheden for begges vedkommende mere end antydes i begge tekster.

Den sang, moderen synger, er en skillingsvis ”Fuglen sit Øje lukker”. Visen rummer dog mere end Johannes Jørgensens drømmetydning umiddelbart lader ane. Måske har hans mor, kun sunget de fire første strofer, som beskriver, hvordan fuglen og blomsten undgår stormen og bølgerne, og som opfordrer tilhørerne til at gøre som fuglen og blomsten, når virkeligheden bliver for påtrængende. ”Smerter dit Øie, luk det”, ”Tynger dit Hoved, duk det”. På den måde kan man blive på *drømmenes kyst*,

hvor storm og bølger ikke når hen.

Det giver dog mere mening, at Johannes har hørt hende synge hele visen. Visens tre sidste strofer udvider perspektivet og fortæller en anden historie. Her bliver det anderledes konkret bag om det traditionelle billedsprog. Pigen drømmer ved elskerens bryst, ”mens Amor vækker/Attraa og salig Lyst”, og manden holder hende fast i sin arm, ”Mens Fugl i Lunden synger:/ ”Yndig er Ungdomsliv!”” I den sidste strofe indtræder katastrofen: ”Stormen brat knækker Sivet,/Rosen snart falmet staa.” Og visens overordnede budskab toner frem i de to sidste linjer: ”Kom, lad os nyde Livet,/Drømme i Ungdoms Vaar!”

De tre sidste strofer i skillingsvisen, som er uomtalte i Jørgensens tekst, knytter en tættere sammenhæng mellem mor og søn, og gør det tvetydige billede af stuen mere meningsfuldt. Stroferne kan selvfølgelig generelt læses som en lovsang af ungdommens kraft og en sørgesang over alderdommens forfald. Mere nærliggende er det i denne forbindelse at se dem specielt som et billede på både mors og søns forliste kærlighedslykke i deres respektive ægteskaber.

Intertekstualiteten, henvisningen til og udgangspunktet i andre tekster, er også et træk som knyttes til prosadigtet.

Fra den folkelige danske skillingsvise går vejen nu til Dantes Guddommelige Komædie, idet samlingens femte tekst bærer titlen *Beatrice*. Det er ikke nattens månegudinde, der åbenbarer sig for den unge student, men dagens lille hvidklædte pige, der har indbudt vor seksårige ungersvend til selskab. Drengen oplever for foden af trappen sceneriet som et slot. Fortælleren tolker situationen som en indbydelse til gæstebud i paradís.

”*BEATRICE*”

Jeg staa, sex Aar gammel, nedenfor en Trappe, som synes mig uendelig høj; jeg maa lægge Hovedet helt tilbage for at se op til Toppen. Den er blank, som var den af Glas, og saa glat, at jeg ikke véd, hvordan jeg skal staa fast paa den; og hvert af Trinene er langs Randen beslaaet med Guld.

Der er lyst, hvor jeg staa ved Trappens Fod, men endnu lysere histoppe. For Trappen fører op til en aaben Fløjdør, og gennem den aabne Dør ser jeg ind i en stor Sal. Jeg kan kun se Loftet – men dér, under Loftet hænger en stor Lysekron, helt af Glas. Jeg kan ogsaa lige se det øverste af Væggene – langs Væggene er der Lampetter, ogsaa af fint Glas – og der er mange, mange Lys tændt, baade i Kronen og i Lampetterne . . .

Og midt i alt dette Lys, lige paa det

øverste Trin af Trappen, staar en lille Pige, helt klædt i Hvidt. Hun har smaa hvide Sko, hvide Strømper, og alt, hun har paa, er hvidt og gennembrudt, hvidt bag hvidt – som var hun klædt i lutter Lys, i Lag over Lag af Dagslys og hvidt Solskin . . .

Hun staar deroppe for at vise mig, hvor fin hun er – og jeg staar dernede ved Trappens Fod, klodset og med tunge Sko, og beundrer, beundrer, beundrer . . . Saa vinker hun ad mig - og en voxen godmodig Stemme ved Siden af mig siger: ”Du maa godt gaa op til hende! Du er jo indbudt!”

Og jeg gaar op ad den guldbeslagne Krystaltrappe, langsomt, med bævende Hjærte – som de salige Sjæle gaar ind i Paradis ...”

I denne tekst, som næsten er et omvendt Askepot-eventyr, er det renheden og uskylden, der besynges. Dreng og pige er endnu langt fra at blive mand og kvinde. De er i eventyrets rige, hvor himlen er på jorden. Drengens klodsethed og tyngde nede står i modsætning til pigens lysende lethed oppe. Drengen står nærmest tryllebundet og beundrer. Pigen står som en åbenbaring og viser ham, hvor fin hun er. Først til sidst bliver det statiske afløst af, at han nærmest i *slow motion* begynder at gå op ad trappen.

Som den eneste tekst i samlingen er den udelukkende holdt i nutid. Vi er i nuets salighed, i øjeblikkets lyksalighed. Der er ingen truende fremtid, ingen fortid at begræde, intet mørke, kun lys og atter lys. Den korporlige tyngde, som sidder i skoene, og netop ikke i den seksåriges krop, afløses af sjælens lethed. Det bævende hjerte viser vejen.

Som seksårig havde Johannes Jørgensen endnu ikke erfaringer med den germanske panteisme og dens kødelige fristelser. Som ung mødte han sin Gretchen. Sin Beatrice lærte han først at kende som moden mand. Som tresårig levede han i Italiens Assisi i den religiøse stråleglans fra sin franske Beatrice, Andrée Carof. Erindringsskitsen bliver i dobbelt forstand et billede på øjeblikkets lykke. På denne måde smelter fortid og nutid sammen.

Tilblivelsen

Hvad fortæller dagbøgerne og korrespondencen os om tilblivelsen af *Isblomster*?

Det første spor dukker op i juni 1925. Vel tilbage i Assisi efter foredragsturné i Frankrig skriver Johannes Jørgensen 13.6. 1925 i brev til vennen, Gyldendals kontorchef Georg Hansen bl.a.:

”Blandt de mange her ophobede Postsager fandt jeg et Brev fra Kongstad, der beder mig om en Indledning til et Værk, han skal udgive hos Gyldendal om ”Den danske

Købstad". Det er en række meget smukke Tegninger (han har sendt mig et Udvalg af dem, behandlede den Provins, som existerede i vor Ungdom, og som nu forsvinder. Jeg skriver idag til ham for at sige, at jeg hjærtens gerne vil skrive dette Forord – rimeligvis i Løbet af denne Maaned."

Opfordringen i brevet af 14. maj 1925 fra billedkunstneren Kristian Kongstad (Rasmussen), som bl.a. var manden bag forfatterportrætterne til C. E. Jensens bog *Vore Dages Digtere* fra 1898, kommer på et tidspunkt, hvor Johannes Jørgensen i forvejen er optaget af den danske provinsby. Han har siden januar flere gange læst i Johs. Olsens bog fra 1919 om Svendborg Bys Historie, og igen et par dage efter brevet til Georg Hansen, noterer han i dagbogen: "Studerer lidt Provence – falder saa hen i Johs. Olsens Bog om Svendborg..." (17. Juni 1925)

Selv om Johannes Jørgensens plan er først at skrive sin bog om *Provence, Af Oliventræets Frugt*, tager han Kongstads brev med sig, da han i midten af juli forlader Assisi for via Frankrig og Belgien at rejse til Danmark. Den 27. august skriver han i dagbogen hjemme i Svendborg hos søstrene: "Jeg gaar ned i Haven, sidder i Solskin helt nederst nede - og forstaar med ét, hvad det for Fader betød at have en Vinstok – den han selv havde plantet op mod Prisholms Mur!"

Samme dag gør han et notat på Kongstads brev: "Vinstokken. Den gamle Sømand under Vinstokken. Han siger uvilkaarligt nogle Ord paa Spansk. Saa kalder en fra Vinduet – ind til Sødsuppe og Pandekager."

30.9. noterer han i dagbogen: "Og skriver dernæst (...) Indledningen til Kongstads Bog." Samme dag har han skrevet et nyt notat på Kongstads brev, som mere peger i retning af prosadigtene i *Isblomster* end på indledningen til Kongstads *Den gamle Købstad*. Notatet rummer de endelige titler på fem af *Isblomsters* tolv prosadigte – og to andre er skitseret.

Det næste spor viser sig i dagbogen fra december, dog uden i første omgang at knyttes til Kongstad-projektet: "(Dec. 4) Da jeg kommer hjem, ser jeg – for første Gang i Italien – Isblomster paa Ruden! Og – underligt nok – siden Sneen er faldet, fryser jeg mindre. Nu er det Concetta og de Andre, som klynker "fa freddo" og endog udkaster Planer til Opvarmning af mine Værelser."

Et par uger efter skriver han i dagbogen (16.12.25) : "Kl. 10 Mindes pludseligt en Drøm fra mine første Drengaar – Skolen brænder"

Tre måneder senere falder det hele på plads: 16.3.26: "og samtidig Posten med Aftræk af mine Kongstad-Prosadigte." Johannes Jørgensen bruger stadig Kongstads navn i forbindelse med teksterne, men mere væsentligt betegner han nu teksterne som prosadigte, og hvis ikke før, så i hvert fald nu begynder de at leve deres eget liv. Han fortsætter i dagbogen: "Jeg gribes stærkt deraf – og begynder at omarbejde dem og at tilføje andre (fra 1916, tror jeg - "Beatrice" og "Ravkorset").

Og så går det stærkt. Dagen efter: "Marts 17 (...) Jeg tænker paa den Morgen, der var Isblomster paa Ruden – og faar dermed Ideen 1) til et nyt Prosadigt 2) til Bogens Titel Isblomster.

Messe 8 3/4. Cm. Og under stor, forstaaende hensyntagen skriver jeg fra 10 1/2 – 1 de 3 Stker ”Isblomster”, ”Enesteskillingen”, ”Morgenskoene”.

Jeg viser Andr e Ms. der rører og begejstrer hende.”

Pressens modtagelse af Isblomster

Kongstads storværk *Den gamle Købstad* udkommer i 1926 uden Johannes Jørgensens indledning, og *Isblomster. Digte i Prosa* udkommer på forfatterens 60-års fødselsdag, 6. november 1926 med vignetter og en tegning fra Fruestræde af Kongstad.

Hvordan bliver *Isblomster* s  anmeldt af pressen? Det kan virke som om modtagelsen af den nye bog drukner i al festivitassen omkring digterens runde fødselsdag, som omtales vidt og bredt. I Henrik Denmans bibliografi er anført henvend 30 portr tartikler, trykte taler, festreferater m.m. fra dags- og ugepressen. I Nordjyll. Soc. Dem. Aalborg (21.11.) kaldes Johannes Jørgensen for ”Jubelforfatteren, der fejres over hele Landet”.

Han blev fejret på selve dagen i Svendborg og tirsdag d. 9. i Studenterforeningen, hvor han selv g r reklame for *Isblomster*, da han i sin takketale l ser i hvert fald et par af prosadigtene højt: *Balhandsker og visne roser* og *Vinstokken*.

Isblomster lever midt i alle festlighederne og reportagerne allerede sit eget stille liv og bliver bredt om end kortfattet og stort set refererende anmeldt i landets aviser.

Fra anmeldelserne har jeg plukket et lille udvalg af formuleringer, som viser hovedtrækkene i det samtidige litteraturkritikerlaugs vurdering af *Isblomster*. Først de overvejende negative:

Folkeskolen er ikke begejstret (25.11.): ”han selv kunde have markeret sine tre snese Aar med en v gtigere Bog end denne en Bedstefars M rkningspassiar. Det lille pæne Skrift fylder lidet baade aandeligt og materielt.” Hvorpå anmeldelsen slutter med denne bemærkning: ”Dog kan det særdeles vel anvendes til Opl sning i mangen en hyggelig Kreds”.

Under overskriften ”F r Digterfesten” skriver H.B. i *Nationaltidende* bl.a.: ”Det er Bagateller, der ikke kan være tjent med, at man tillægger altfor dyb Mening ind i dem, selv om Forfatterens Sind maaske nok hist og her har haft allegoriske Tilskyndelser og ment at bemærke Evigheden bag Minuttet.” Men slutter alligevel med at skrive, at de små erindringer ”slibes til og indfattes af en Mester, der kender Haandværket til Bunds”.

I *Fyens Venstreblad* skriver Oscar Geismar (5.12.) bl.a. ”Det kan næppe antages, at disse Smaating vil faa blivende Værd. End ikke som Bidrag til Johannes Jørgensens Livshistorie.” Men han har også den positive formulering: ”af og til har Sproget den bedaarende S lvtone, som vi alle elsker”.

Og s  til tre positive, som alle anfører, at der er tale om prosadigte:

Lolland Falsters Folketidende (Sophus Claussens avis) fremhæver i en usigneret anmeldelse (4. 12.) forfatterens ”faamælte og sluttede Form”.

Politiken taler (11.11.) om digterens ”følsomme og dog saa faste Prosa”.

Og Berlingske Tidende (10.11.) skriver bl.a. ”Prosadigtene er Smaa-Erindringer fæstnede i Johannes Jørgensens pure danske Sprog – Miniaturer med Farver saa lysende og rene som Illuminationerne i de gamle Munkehaandskrifter.”

Antologisering af Isblomster

Isblomster er ikke omtalt, fortolket eller analyseret i dansk litteraturhistorie, allerhøjest registreret med titel og udgivelsesår, som hos Glyn Jones i *Johannes Jørgensens modne år*, men slet ikke nævnt i hans *Han blev aldrig italiener*. Til gengæld har seks af prosadigtene fra *Isblomster* opnået at blive genoptrykt.

De tre ”*Drømmenes Kyst, den lyse*”, *Enesteskillingen* og *Morgenskoene* er med i *Udvalgte Digte 1884-1944*, hvor ”Udvalget er foretaget af Carl Bergstrøm-Nielsen i samraad med Forfatteren”.

Og tre andre *Balhandsker og visne Roser*, ”*Sesame, luk dig op...*” og *Isblomster* er medtaget i *De lange Vandringer. Et Prosa-Udvalg ved Carl Bergstrøm-Nielsen* fra 1966, udgivet til forfatterens 100-års-dag, ti år efter hans død.

Antologiseringen i de to udvalg viser genrens flydende grænser, at genren aldrig for alvor er blevet konstitueret og accepteret som en selvstændig genre. Når det passer at betragte prosadigtene som digte, ja, så er de digte og kommer med i en digtantologi. Når det passer at betragte prosadigtene som prosa, ja så er de prosa og kommer med i en prosaantologi. De konkrete prosadigte fordeler sig og sættes på hver sin stol. Genren tabes og falder på gulvet.

Prosadigtet *Platanernes Susen* fra digtsamlingen *Af det Dybe* (1909) er medtaget i begge udvalg og udtrykker på denne måde splittelsen dobbelt så tydeligt.

22. august 2010
Ove Kreisberg